

THE CONCEPT OF MISSING BOUNDARY AND ITS LEXICAL REPRESENTATION IN BULGARIAN AND IN FRENCH ⁹⁰

Senior Lecturer Nevena Stoyanova, PhD

Department of Romance Languages

St. Cyril and St. Methodius University, Veliko Turnovo, Bulgaria

E-mail : n.stoyanova@ts.uni-vt.bg

Abstract: The paper examines the lexical asymmetry between the French noun *infini*, the Bulgarian word *безкрай* and their synonyms by comparing original texts and their translated versions, supplemented with data on specific uses of the words and their salience. The results are part of a study of the concept "border" and its lexicalization in Bulgarian and French.

Keywords: cross-linguistic polysemy, colexification, conceptual system

ВЪВЕДЕНИЕ

Интензивността на границата може да е нулева, при което говорим за липса на граница. Думата *безкрай*, като антоним на *край*, е речниково и преводно съответствие на френски думи като *infini* и *infinité*, както при обозначаване на физическа граница, така и в преносно значение.

Приведените примери са получени при съпоставка на художествени преводи между двата езика или на сходни художествени текстове. Техният анализ е свързан с изследването на отделните компоненти на идеята за граница и нейната лексикализация на френски и на български, както и на концептите, които стоят зад съответните лексикални единици и техните синоними и антоними.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Според това каква е границата, която липсва, разграничаваме следните четири случая: **а) липса на начало:** безначалност/ *sans commencement (sans début)*; **б) липса на край:** – *без край (безкрайност)/ infini (infinité)*: Пресован мрак от всяка посока, мрак до безкрайност. *Dans toutes les directions, des ténèbres opaques, des ténèbres jusqu'à l'infini.* (Dimitrova 1968, Dimitrova 1973); – *без дъно/sans fond*: Щом насоча шиша, зеницата му се разширява като капка вода, бездънна, да ме погълне и удави. *Dès que je brandis l'aiguille de verre sa pupille s'élargit comme une goutte d'eau, sans fond, prête à m'engloutir.* (ibid.); – *липса на край за одушевени обекти: безсмъртue/immortalité, infinité, éternité*: А джунглата над тях се извисява вечно зелена и неумираща. *Mais la jungle se dresse au-dessus, éternellement verte et immortelle.* (ibid.); **в) липса на периферия:** – *безпредел (безграничност)/ absence de limites (sans limites, sans frontières, sans bord(s), sans bornes, sans fond ni rive)*: Едновременно край и начало, ограничаване и безпределност, бързина и скованост. *A la fois commencement et fin, limite et absence de toute limite, hâte et pétrification.* (ibid.); – *липса на времеви граници: вечност/éternité*: Подкожният секундарник отмерва броените ти мигове сред околната вечност. *Au milieu de l'éternité qui t'entoure, le chronomètre sous ta peau t'accorde des instants qui te sont comptés.* (ibid.) ; **г) липса на междинна граница:** *непрекъснатост/continuité*.

В първите три случая става въпрос за липса на граница, която не може да се възприеме директно, а изказването ѝ е резултат от поредица умозаклучения. Това, което говорещият субект обозначава, е само усещането му за безкрайност. Извън сфери като философия, религия, физика, математика, поезия, в ежедневиен език, който се фокусира върху обекти, които директно могат да бъдат наблюдавани, думата *безкрайност* съобщава, най-общо, за обект твърде голям, за да бъде обхванат от сетивата: говорещият изразява например прекалено дълъг момент на очакване (ако става въпрос за времеви интервал или за процес: *безкрайни часове, безкрайно пътуване*), невъзможност за обхващане на пространството (*безкрайна равнина/ пустиня*) или твърде интензивни чувства: *безкрайна любов*. Човешките сетива не могат да възприемат безкрая директно,

⁹⁰ Докладът е представен пред секция „Езикознание, литературознание, история и философия“ на 64-тата научна конференция на Русенския университет „Ангел Кънчев“ и Съюза на учените-Русе на 17 октомври 2025 година с оригинално заглавие на български език: ИДЕЯТА ЗА ЛИПСА НА ГРАНИЦИ И НЕЙНОТО ЛЕКСИКАЛНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА БЪЛГАРСКИ И НА ФРЕНСКИ“

могат да доловят само части от обекта или от времеви интервал, който е *безкраен*. Аналогично е за *безграничен*, *безначален*, *вечен* и пр. Затова тези думи в ежедневния език не сочат към действително „безпределни“ реалности, а към прекалено големи за сетивата същности. Безпределността е свързана и с вътрешния свят на човека, с опита му да опознае себе си. Затова може да назове „безкрайни“ редица абстрактни същности от психично естество.

Безначалност и безкрай

Позицията, отговаряща на концепта „без начало“, е по-необичайна от тази за „без край“. Поради тази причина не във всеки език тя е лексикализирана. Докато на български има макар и рядко използвани думи като *безначалност* и *безначален*, на тяхно място във френския се наблюдава лексикална **лакуна**. Тъй като липсва съответното прилагателно, при необходимост да се изрази концептът се прибегва до аналитични конструкции като *sans commencement/sans début*, *без начало*. Подобно на *безкраен*, *безначален* се отнася до липса на начало, както в пространството, така и във времето. Макар наивният реализъм да не отразява научния (в случая физичен) реализъм – в който се говори за пространство-време – в концептуалната система време и пространство на обекта са свързани: всяко нещо от познаваемия свят има/няма начало, среда и край, едновременно във времето и в пространството. Но идеята за липса на край е по-често срещана от тази за липса на начало. И двете явления, представени от тези идеи, не могат да се наблюдават на практика, но са умопостижими, т.е. до тях се стига по пътя на поредица от съждения. Идеята за липса на край често възниква във връзка със събития и състояния, които изглеждат на субекта прекалено дълги и неизчерпаеми: *безкрайна тъга*; *infinie bonté* (*безкрайна доброта*), *безкрайни часове* и пр. : Pendant six jours encore, nous naviguons sans histoire si ce n'est quelques grains de tempête et de pluie qui n'ont jamais dépassé trois heures de durée ni l'éternité du premier orage. [В продължение на още шест дни плавахме без усложнения, ако не броим няколко по-дребни бури и дъждове, които обаче не продължаваха повече от три часа и не можеха да се сравнят с онази *първа безкрайна буря*, букв. фр. „вечността на първата буря“. (Charrière 1972, Charrière 1992)]. Тази безкрайност е субективна, пречупена през ограниченията на човешкото възприятие: C'est les seuls rochers de toute la côte. A droite et à gauche, à l'infini, c'est de la vase. [Това са единствените скали по продължение на целия бряг. Около тях, *докъдето ти поглед стига*, букв. „до безкрай“, са все блатата.](ibid.)

Същевременно „безначалното“ е нетипичен концепт, който се среща по тази причина предимно във философски, поетични и религиозни текстове, но не и в ежедневната реч: Ma proposition est donc vraie: non seulement il y a toujours eu quelque chose, mais il y a un être éternel, c'est-à-dire sans commencement ni cause, en d'autres termes, existant par lui-même. [Моята пропозиция е вярна: не само винаги е имало нещо, но има едно вечно същество, т.е. такова без начало, нито причина, с други думи – съществуващо от само себе си.](Bailly 1824).

Разграничаваме няколко случая, при които в текстовете се говори за безначалност : **а) непрекъснатост** – според това как е видяна, непрекъснатостта може да бъде циклична и линейна : – *кръг/цикличност* : ... un circuit fermé sur lui, sans commencement ni fin. [... затворен в себе си кръг, без начало и без край.] (Angot 2006); – *линия*: un trait vert sans commencement ni fin, /зелена черта без начало, нито край; **б) хаос, липса на ред**: pages volantes, sans début ni fin, qui s'entassaient dans mes tiroirs/хвърчащи листи, без начало нито край, които се трупаха в чекмеджетата; **в) застинало**: une saison sans rivages, sans début et sans fin/безбрежен сезон, без начало и без край.; **г) неяснота на ума или сетивата**: des jours vides, sans début ni fin / празни дни, без начало, нито край; **д) бог**: un Dieu tout-puissant, sans commencement et sans fin/ всемогъщ Бог, безначален и безкраен.

Вечност. Eternité

Вечност е дума, която включва в себе си безначалността, но едновременно с това и безкрайността : *вечност/éternité* (безграничност във времето и пространството): Потънах в Нищото, във вечната пустиня. J'ai sombré dans le néant, dans le désert éternel. (Dimitrova 1968, Dimitrova 1973)

При думата *вечност*, дори тя да включва „липса на начало“, акцентът се поставя върху „липсата на край“: L'erreur d'Averroès, l'hypothèse d'une divinité froidement agente à l'intérieur d'un monde éternel, semblait enlever au dévot la ressource d'un dieu fait à son image (...) Грешката на

Авероес, догадката за безстрастно божество, разпространено в един несвършващ свят, изглежда, отнемаше на вярващия утехата от подобен нему господ... (Yourcenar 1968, Yourcenar 1984). Вечното е видяно като „нещо, което не свършва“. Всичко, с което субектът се сблъсква в опита си, има начало, отправна точка, от която е започнало. Човешкият свят има своя обичайна насоченост: от началото към края, като краят е целта, точката, към която е насочено действието. И понеже краят е цел, то той има по-голямо значение за субекта и на него е отредено важно място на концептуално и на вербално ниво.

В нашия корпус изразът „без начало“ рядко се среща отделно от „без край“: *La terre tournait ignorante du calendrier julien ou de l'ère chrétienne, formant son cercle sans commencement ni fin comme un anneau lisse*. Земята се върти, без да знае за Юлианския календар и християнската ера, затваря своето кръжило, безначално и безкрайно като гладък пръстен. (ibid.). Във Frantext и двете думи за начало – *début* и *commencement* – се срещат най-често в обкръжението на думата *fin* (край) и характеризират обектите, смятани за вечни. Най-честите комбинации на двата френски синонима (*début/commencement*) са с думи като *fin* („край“, но също и „цел“) и *temps* (време). И двете думи се употребяват много често за начало на времеви интервали (*siècle, année, jour, mois/век, година, ден, месец* и др.). При *commencement* обаче употребата в религиозни текстове е предпочитана – това ни подсказва обкръжението от думи като *monde/свят, съществуващо* и най-вече *dieu/бог*. Паралел с *éternité* – дума, която включва в своята дефиниция липсата на начало.

Безграничност. Безпредел

Двете български думи, мотивирани съответно от думите *граница* и *предел*, нямат аналог на френски език. Ако разгледаме френските думи *frontière* и *limite*, ще открием, че дума, отразяваща липса на граница във всички посоки (не само липса на начало, нито само липса на край) или, иначе казано, липса на периферия, може да бъде само прилагателното име *illimité/безграничен*, безпределен, неограничен: *La question de l'infinité des mondes préoccupait plus particulièrement les deux théologiens appelés en qualité d'auditeurs; on disputa longuement si infini et illimité signifient la même chose*. Особено настойчиво се връщаха двамата богослови, извикани за заседатели, към въпроса за безкрайността на световите — задълго се затегна спорът безкрайно и неограничено едно и също ли е. (Yourcenar 1968, Yourcenar 1984)

От друга страна, подобно на думите *безначалност* и *безначален*, които на френски могат да бъдат предадени с аналитичната конструкция *sans commencement, безпредел(ност)* и *безграничност*, се превеждат с изрази като *sans limite(s)* и *sans frontières*:... животът, това е едно безкрайно човешко любопитство/ *la vie n'est rien d'autre que la curiosité humaine, une curiosité sans limites* (Petrov 1981, Petrov 1994).

И при тази крайна позиция се има предвид не точно че нещо наистина няма граници, а че е твърде необхватно за сетивата, твърде силно или продължително : *C'est justement ce que je cherche, le motif qui a poussé ce témoin à s'acharner sur moi sans limites et à apporter, chaque fois que l'accusation faiblissait, de nouveaux éléments pour la renforcer*. Търся мотива, който е тласнал този свидетел да се озлоби **толкова много** срещу мен, че всеки път, когато обвинението започваше да губи убедителност, той изобретяваше нови уточнения, за да го подсили. (Charrière 1972, Charrière 1992).

Безграничността може да е свързана с идеята за цикличност (при която обектът няма краища/граници/периферия и все пак не продължава безкрайно във всички посоки, *а се връща към себе си*): *l'Univers est fini et ressemble à un dodécaèdre de Poincaré, une structure hyperconne sans bords ni limites formée de 12 pentagones réguliers. Un corps sortant par une des 12 faces entre par la face opposée en tournant d'un angle de 36°*. [Вселената е завършен обект и прилича на додекаедър на Поанкаре, суперсвързана структура **без ръбове или граници**, образувана от 12 равностранни петогълника. Тяло, което излиза през една от 12-те страни, влиза отново от отсрещната страна, като се завърта под ъгъл от 36°.] (LR, 2003)

Непрекъснатост. Continuité

За разлика от останалите случаи на безкрайност, непрекъснатостта може да се наблюдава директно в извънезиковата действителност. Тя може да бъде представена като липса на междинна

граница, която да разделя една цялост на по-малки части: haies disparues [изчезнали плетове]; volets attachés [изтръгнати капаци на прозорците]; paroi absente [липсваща стена]; espace sans contour [пространство без очертания]; plus de mur [вече няма стена]; et ces signes d'un trafic ancien évoquaient de façon vive l'idée d'un courant ininterrompu, d'un éveil de vie qui avait dû, à une époque très reculée, animer la route de bout en bout.[...и тези белези за някогашно преминаване извикваха живата представа за непрекъснат поток, за едно събуждане на живота, което някога, много отдавна, трябва да е оживявало пътя от край до край (Gracq 1991)]; ne discontinuaient plus [не прекъсваха повече].

Противоположната идея се среща по-често и това е нормално за фрагментирания, прекъснат за сетивата свят: il se fragmentait en [се разпокъсваше на]; de façon discontinue [с прекъсвания]; sans presque discontinuer [почти без да прекъсва].

Разбира се, непрекъснатостта може да бъде и изцяло умозрителна, както вече отбелязахме това за безкрайността и сродните ѝ идеи. Тук отново наблюдаваме линейна и циклична непрекъснатост, в основата на две тенденции в религиозните и философските течения. Циклична непрекъснатост е всеки природен кръговрат. Тя присъства при някои представи за живота и смъртта: „...прераждане -> смърт -> прераждане...“, като този кръг може да се повтаря до безкрай. При него обаче има изменение, защото всяко ново раждане не е същото като предишното. Линейната непрекъснатост на същите явления можем да изкажем така: „(безначалност) – раждане – смърт – вечност (безкрай)“. Тази непрекъснатост напомня за линията, която няма начало, нито край.

ИЗВОДИ

Безкрайност, безначалност, безграничност/непрекъснатост: това са концептуални позиции, които бележат липса на граница, съответно – липса на крайна граница, липса на начална граница и липса на периферия, а също и липса на междинна граница (непрекъснатост). В някои от случаите на френски откриваме лексикални лакуни, които при необходимост се компенсират с предложни изрази. Това се наблюдава и на български – става въпрос за съчетания на предлозите без/sans с някоя от вече изучените думи, изразяващи граничност. Френският език е богат на подобни конструкции: към *sans limites* („без граници“) можем да добавим редица други изрази, предаващи идеята за липса на граница – *sans bords*, *sans bornes*, *sans rives*, *sans fond ni rive* и др. Освен в последните два реда на таблица 1., където откриваме симетричност между български и френски, се наблюдава неравномерност при лексикализирането на позициите, бележещи липса на граница. За тези идеи на френски често липсва синтетичен израз. И в двата езика думите и изразите са получени по пътя на отрицанието на определена граница – всички думи и съчетания са формирани с наставките за отрицание *без-* (бг) и *in-/im-/il-* (фр) или с предлозите *без/sans*. На български отрицание има и при непрекъснатост – за основно положение е прието състоянието 'прекъснатост' и за да се изрази противоположното състояние, се прибегва до негативния префикс *не-*. На френски е обратното: основното положение е *continu* („непрекъснат“), а прекъснатостта се предава чрез отрицание, с дисоциативната наставка *dis-* -> *discontinu* („прекъснат“). В редки случаи безграничността се изразява, без да се прибегва към отрицание на граничността и в двата езика, чрез думите *éternité* и *вечност*. Тези две думи в основно значение изразяват „липса на начало и край“. Но като вторично значение, те са синоними на *безкраен*, *безсмъртен*. Също така и в двата езика, при думи като *вечен*, *безкраен*, *безпределен*, може да се изрази не липса на граница, а невъзможност на субекта да я възприеме или достигне – това се отнася не само до граница в пространството и времето, но и до граница на процес, на психично състояние и др.

Таблица 1. Съпоставка на лексикалните единици, изразяващи идеята за безкрай, чрез отделни думи и чрез предложни изрази (със/sans +), на български и на френски.

български			френски		
същ.име	прил. име	без +име	същ. име	прил.им е	sans +nom
безкрай(ност)	безкраен	без край	infini(té)	inifni	sans fin
безсмъртие	безсмъртен	-	immortalité	immortel	-

безначалност	безначален	без начало	-	-	sans début	sans commencement
безпредел(ност)	безпределен	без предел	-	illimité	sans limites	
безграничност	безграничен	без границы	-	-	sans frontières	
вечност	вечен	-	éternité	éternel	-	
непрекъснатост	непрекъснат	-	continuité	continu	-	

REFERENCES

- Angot, Ch. (2006), Rendez-vous, Flammarion, с. 36
- Bailly, E.M. (1824). L'Existence de Dieu et la liberté morale, démontrées par des argumens tirés de la doctrine du Docteur Gall, Paris : Delaunay. (превод – мой)
- BTR (1995) Bulgarian Dictionary, Sofia: Nauka i izkustvo (**Оригинално заглавие:** *Български тълковен речник, Наука и изкуство, София 1995*)
- Charrière, H., (1992). The Butterfly. Ed., „Sibiya“, translated by Vera Dzhambazova. (**Оригинално заглавие:** *Анри Шарьер. Пеперудата. ИК „Сибия“, 1992. Превод от френски: Вера Джамбазова.*)
- Charrière, H., (1972). Papillon. Robert Laffont.
- Gracq, J., (1991). La Presqu'île. José Corti (превод – мой)
- Dimitrova, B. (1973). L'enfant qui venait de Vietnam. Paris, Seuil. Translated by Mireille Gansel and the author. Translation of *Dimitrova 1968* (**Оригинално произведение:** *Димитрова Б. Страшният съд. Народна култура, София, 1968*)
- Kirilova, V. (2024). Functional transformations in the dispersed field of the continuum of non-transitivity – transitivity in the use of verbs in spoken French, Proglas magazine, vol. 33, no. 2, pp. 115-123. (**Оригинално заглавие:** *Кирилова, В. Функционални трансформации в дисперсното поле на континуума непреходност – преходност при употребата на глаголи в устната практика на френския език, сп. Проглас, том 33, бр. 2, сс 115-123*)
- LR (2003), Larecherche.fr, L'Univers est-il un dodécaèdre de Poincaré ? <
<https://www.larecherche.fr/lunivers-est-il-un-dod%C3%A9ca%C3%A8dre-de-poincar%C3%A9>>
(accessed on 05.09.2025, превод – мой)
- Petrov, I. (1994). Avant ma naissance ... et après. Editions l'Age d'Homme, traduit du bulgare par Marie Vrinat.
- Petrov, I. (1981) Before my birth and after. Ed. Hristo G. Danov, Sofia. (**Оригинално заглавие:** *Петров, И. 1981. Преди да се родя и след това. Христо Г. Данов*)
- Ray, A., (1998). Dictionnaire historique de la langue française, Le Robert, Paris.
- Robert (1992). Le Petit Robert 1, Le Robert, Paris.
- Rzymiski, C., Tresoldi, T., Greenhill, S.J. et al., (2020). The Database of Cross-Linguistic Colexifications, reproducible analysis of cross-linguistic polysemies. Sci Data 7, 13 /2020.
- Yourcenar, M., (1968). L'oeuvre au noir, Gallimard.
- Yourcenar, M., (1984). Creation in black. Edition: Profizdat, translated by Krasimir Mirchev (**Оригинално заглавие:** *Творение в черно. Издателство: Профиздат. Превод от френски: Красимир Мирчев.*)